

УДК 373.016

Стрельников В. Ю.,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри філософії і економіки освіти,
Полтавська академія неперервної освіти імені М. В. Остроградського

ОСНОВНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ЗА ІНДИВІДУАЛЬНОЮ ОСВІТНЬОЮ ТРАЄКТОРІЄЮ

Анотація: Розглядаються основні вектори розвитку вчителя за індивідуальною освітньою траєкторією – «особистісні смисли», «професійний розвиток» і «культуротворчість». Виділяються п'ять рівнів розвитку вчителя за індивідуальною освітньою траєкторією (майже не особистісний рівень, егоцентричний, групоцентричний, гуманістичний і духовний) і подається їхня характеристика.

Ключові слова: вчитель, розвиток, індивідуальна освітня траєкторія, вектор, рівень.

Abstract. The main vectors of the teacher's development according to the individual educational trajectory are considered – «personal meanings», «professional development» and «cultural creativity». Five levels of teacher development according to an individual educational trajectory are distinguished (almost non-personal level, egocentric, group-centric, humanistic and spiritual) and their characteristics are presented.

Key words: teacher, development, individual educational trajectory, vector, level.

Постановка проблеми, її актуальність. Сучасний етап воєнної агресії в Україні пов'язаний з новими процесами в освіті, політиці, економіці, духовному житті, які засвідчують зростання ролі особистості у суспільстві. При цьому різко загострилося протиріччя між потребою у активному, творчому й одночасно відповідальному вчителю і реальною можливістю його переходу на нові позиції громадянської відповідальності за свою педагогічну діяльність. Розвиток освіти вимагає постійного вдосконалення професійної компетентності вчителів. Індивідуальна освітня траєкторія дозволяє врахувати особисті інтереси, потреби та індивідуальний темп навчання педагогів, що сприяє їхньому сталому професійному зростанню та підвищенню якості освіти, тому означена проблема набуває все більшої актуальності; по-перше, для самого вчителя, для того, щоб в умовах складних змін, навчитися справлятися з життєвими труднощами, не зупинитися у професійному зростанні, не розгубити, а зберегти і розвинути свій педагогічний потенціал, активно будувати своє життя; по-друге, для суспільства, яке висуває високі вимоги до кожного вчителя, його творчої, активної позиції, рівня розвитку духовних цінностей, педагогічної майстерності.

Актуальність проблеми розвитку вчителя за індивідуальною освітньою траєкторією підтверджена законодавчими документами України [2; 3 та ін.], де вказані важливі характеристики індивідуальної освітньої траєкторії: «персо-

нальний шлях реалізації особистісного потенціалу», який ґрунтується на виборі «освітніх програм, суб'єктів освітньої діяльності, що їх реалізують, форм і строку здобуття освіти, освітніх компонентів»; «включає, зокрема, послідовність здобуття освітніх кваліфікацій, академічну мобільність, визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти»; формується здобувачем «з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми розвитку вчителя через індивідуальну освітню траєкторію, проведений у наших розвідках [5–9], показує, що наукові роботи охоплюють кілька ключових напрямів: проектування особистої траєкторії в системі неперервної освіти, що допомагає вчителям адаптуватися до нових освітніх вимог і вдосконалювати професійні компетентності [8]; дослідження ролі педагога як наставника й фасилітатора у процесі реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учнів, що також вимагає розвитку вчителя через особисту траєкторію навчання [5]; вивчення підходів, які допомагають педагогам усвідомлювати та структурувати свої освітні цілі, обирати індивідуальні форми підвищення кваліфікації та застосовувати інноваційні методики в процесі навчання [9]; значення педагогічної спадщини (наприклад, ідей Г. Сковороди, Г. Ващенко, А. Макаренка) для формування індивідуальних освітніх траєкторій вчителів, що сприяє вдосконаленню їхніх лідерських якостей та саморозвитку через професійні курси та тренінги [7].

Загалом, актуальні публікації підтримують думку, що індивідуальні освітні траєкторії мають бути інтегрованими у систему підготовки й розвитку педагогів, особливо у контексті Нової української школи. Це дозволяє вчителям не лише підвищувати свої професійні компетентності, але й ефективно сприяти успіху учнів на їхньому освітньому шляху.

Метою статті є розкриття можливостей розвитку вчителя за індивідуальною освітньою траєкторією основними векторами його розвитку – «особистісні смисли», «професійний розвиток» і «культуротворчість».

Завдання роботи: показати алгоритм реалізації індивідуальної освітньої траєкторії вчителів на основі досягнення кожного з п'яти рівнів розвитку вчителя (майже не особистісного, егоцентричного, групоцентричного, гуманістичного і духовного) і дати характеристику цих рівнів.

Виклад основного матеріалу дослідження розпочнемо з визначень основних термінів «індивідуальна освітня траєкторія», «вектор», «структура», «складники індивідуальної освітньої траєкторії вчителя».

Індивідуальну освітню траєкторію (ІОТ) вчителя визначаємо як послідовність дій, спрямованих на самовдосконалення з урахуванням власних освітніх цілей, мотивів, інтересів, здібностей та можливостей, кінцевим результатом яких є самоаналіз та самооцінка. Під багатозначним терміном «вектор» розуміємо величину, яка характеризується числовим значенням і напрямком; під терміном «структура» – взаємозв'язок складників цілого. Складники ІОТ

мають відповідати основним структурним компонентам особистості вчителя, вказувати на відповідні їм засоби і прийоми досягнення вищих рівнів розвитку через самопізнання, спонукання себе, програмування і проектування ІОТ, самореалізацію [6, с. 130].

Формальною ознакою руху вчителя ІОТ є послідовність здобуття освітніх кваліфікацій – кваліфікаційних категорій «спеціаліст», «спеціаліст другої категорії», «спеціаліст першої категорії», «спеціаліст вищої категорії».

Пропонований нами проєкт ІОТ вчителя є послідовним розгортанням універсальної форми розвитку будь-якого об'єкта, зокрема, особистості педагога – спіралі в системі координат. Згідно цього проєкту розвиток вчителя як ідеального «тіла» йде шляхом розкручування спіралі за трьома векторами: «особистісні смисли – професійний розвиток – культуротворчість» [6, с. 116]. У проєкті ІОТ кожний рівень смислової вертикалі є завершеним циклом спіралі розвитку особистості педагога. Один рівень вектору відповідає подвійному оберту спіралі, кожний оберт складається із двох фаз: кризової і стабільної, у якій учитель виконує свою культуротворчу функцію.

Вектор (складник) розвитку вчителя за ІОТ **«Особистісні смисли»**, згідно традицій гуманістичної психології [6, с. 117], складають п'ять ієрархічних рівнів: 1) майже не особистісний, коли у вчителя (переважно, початківця) відсутнє власне, особистісне ставлення до виконуваних дій; 2) егоцентричний, коли смисловими устремліннями вчителя є власна вигода, зручність, успіх, престижність, а його учні, залежно від цього, «хороші» чи «зручні»; 3) групоцентричний, коли вчитель ідентифікує себе з групою, головним стає успіх групи, учитель цінний не сам собою, а своєю належністю до певної групи; 4) гуманістичний, коли вчителю властиві смислові устремління загальнолюдської спрямованості; за кожним учнем визнаються рівні права, свободи й обов'язки, прагнення до результату, який передбачає благо для всіх; 5) есхатологічний або духовний, коли учні набувають для вчителя сакральної цінності як образ і подоба Бога.

Особистісні смисли вчителя, крім ієрархії, характеризуються й інтенсивністю засвоєння кожного рівня. Хоч у кожного вчителя можуть бути декілька цих рівнів, а ситуаційно домінує якийсь один рівень, який є типовим для цього вчителя. Зміна цих рівнів супроводжується глибокою кризою, виходом з якої є розвиток – прогрес чи регрес.

Вектор (складник) розвитку вчителя за ІОТ **«Професійний розвиток»** вказує на процес формування комплексу професійно значимих якостей, які обумовлюють цілісну структуру й особливості педагогічної діяльності. У Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» виділені 5 основних трудових функцій, до кожної з яких належать декілька компетентностей (всього згруповано 12 компетентностей): 1) трудова функція «А. Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів)», до якої входять такі компетентності: мовно-комунікативна (А1), предметно-методична (А2), інфор-

маційно-цифрова (А3); 2) трудова функція «Б. Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу»: психологічна (Б1), емоційно-етична (Б2) і компетентність педагогічного партнерства (Б3); 3) трудова функція «В. Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища»: інклюзивна (В1) і здоров'язбережувальна компетентність (В2); 4) трудова функція «Г. Проведення освітнього процесу»: прогностична (Г1), організаційна (Г2), оцінювально-аналітична (Г3) компетентності; 5) трудова функція «Д. Безперервний професійний розвиток» становить одну компетентність – здатність до навчання впродовж життя (Д1) [3]. Фактично трудові функції розширюють розуміння сутності вектору «Професійний розвиток». Однак, окрім трудових функцій і компетентностей, об'єктом розвитку вчителя за ІОТ, формою реалізації творчого потенціалу вчителя в професійній діяльності є інтегральні характеристики його особистості: емоційна та поведінкова гнучкість, Я-концепція, якості, необхідні для професії вчителя [6, с. 117–118]. Кожна інтегральна характеристика є певним поєднанням особистісних якостей, необхідних для педагогічної діяльності.

Якості особистості вчителя є транзитивними, які переходять з одного рівня професійного розвитку на інший. Інтегральні характеристики його особистості розвиваються інтенсивніше за умови усвідомлення ним необхідності перетворення свого внутрішнього світу і пошуку нових можливостей самоствердження у професійній діяльності [6, с. 118].

Вектор (складник) розвитку вчителя за ІОТ **«Культуротворчість»** є універсальною властивістю особистості вчителя, яка характеризує рівень інтелектуального і творчого потенціалу; рівень продуктивності, плідності, творення діяльності, життєтворчості. Результатом розвитку вчителя за ІОТ є все більша реалізованість життя, творення діяльності, конструктивний вплив на оточення, суспільство, світ в цілому; посилення здатності протистояти деструктивності, розрусі, розпаду й смерті.

Таким чином, проєкт розвитку вчителя за ІОТ, який апробується у Полтавській академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, має п'ять рівнів: майже не особистісний рівень, егоцентричний, групоцентричний, гуманістичний і духовний. Учитель, який перебуває на тому чи іншому рівні розвитку, володіє всіма вже привласненими рівнями. Але важливим є не засвоєння максимальної кількості рівнів, а домінування вищих із них. Чим вищим є рівень розвитку вчителя, тим вищий ступінь його творчості й більший потенціал самореалізації. Не кожен вчитель досягає максимальних висот гуманістичного і духовного рівня.

Цими уявленнями про ІОТ вчителя будемо керуватися у подальшій характеристиці рівнів розвитку вчителя за ІОТ.

Першим, «нульовим» рівнем розвитку вчителя за ІОТ є **майже не особистісний рівень**. До його характеристики підходять й інші класифікації типів особистостей, які знаходимо у психолого-педагогічній літературі: недопусти-

мий, депресивний у В. Шрамля (Schraml W.) [11, с. 210–214], патерналістський («патерналізмом» також часто називають дії або ставлення до людини, спрямовані проти її волі, у вигляді опіки, піклування з боку деякого «авторитету») у Х. Еблі [6, с. 119] та ін.

Вектор розвитку вчителя за ІОТ «Особистісні смисли» – для вчителя цього рівня характерна відсутність власного ставлення до виконуваних дій, цілісного «свого Я», ототожнення себе з іншими. Якщо безособистісний рівень є домінуючим, то вчитель прагне симбіотичної (емоційно-сислової) єдності зі своїми учнями (чи, що трапляється рідше, з колегами-педагогами). Учитель психологічно дуже залежний від учнів і колег, а, отже, існує можливість розвитку психічних відхилень, пусковим механізмом яких є симбіоз.

Щодо вектору розвитку вчителя за ІОТ «Професійний розвиток», якщо переважає рівень **майже не особистісний**, то для нього є характерними: низька впевненість у собі; схильність до стереотипного, формального мислення; догматичний стиль педагогічної діяльності на примітивному рівні, заснованої на запитаннях, що вимагають однозначної відповіді, на засвоєнні фактів лише з метою їхнього запам'ятовування; намагання уникати дискусій, варіативних виборів і альтернатив у процесі педагогічної діяльності; наявність негативних особистісних якостей, як несправедливість у взаєминах з учнями, необґрунтованість вимог до них, агресивність чи безхарактерність, непослідовність; відчуття особистої і професійної неадекватності; екстремальні установки і уявлення щодо себе породжують у вчителя й екстремальні форми поведінки – від агресивних і ворожих до пасивних, від неприйняття думок і ідей учнів і колег до звички піддаватися впливу.

На векторі розвитку вчителя за ІОТ «Культуротворчість», майже не особистісний рівень вчителя позначаємо як «до культурний», адже він пов'язаний з дуже незначною культуротворчістю й практично не має відношення до творчості. Якщо вчитель «поміщається» тільки тут, його дії сприяють деградації оточення. Якщо цей рівень інтенсивно засвоєний вчителем, він фактично стає постачальником хаосу, перешкодою для творчої роботи.

Наступний, **егоцентричний рівень** має певну його подібність зі згадуваними у психолого-педагогічних дослідженнях «нарцистичним» у В. Шрамля (Schraml W.) [11, с. 210–214], «тираном» у Х. Еблі, адаптаційним у Д. Холланда [6, с. 120] та ін.

Щодо напрямку розвитку вчителя за ІОТ «Особистісні смисли», то вчителям із домінуючим егоцентричним рівнем властиве отримання вигоди й успіху для себе, відношення до себе як до самоцінності, до учнів і колег – як до засобів для досягнення своєї мети. Якщо цей рівень домінує у структурі особистості вчителя, то головним є власне благополуччя, зручність і успіх, а інші люди використовуються як засіб для їх досягнення. Пріоритетами є прагнення економити свої сили і здоров'я, матеріальна вигода та інше. Учні і колеги, які перешкоджають досягненню цих цілей, оцінюються як погані, з ними слід бо-

ротися або викинути зі сфери своїх життєвих інтересів. Як відомо, маніпуляція небезпечна для обох сторін, тому домінуючий егоцентричний рівень особистості вчителя є перешкодою для його розвитку.

У проявах вектору розвитку вчителя за ІОТ «Професійний розвиток» можна інколи бачити зовні демонстровані високі професійні якості, які є маніпуляцією з властивою їй обманом і цинізмом.

Здебільшого вчителю егоцентричного рівня властива адаптивна поведінка, у його самосвідомості домінує тенденція до підкорення педагогічної діяльності зовнішнім обставинам у вигляді виконання вимог, правил, норм, рекомендацій. Відбуваються процеси пристосування чи підпорядкування середовища інтересам учителя. У професійній діяльності такий учитель керується принципом економії сил, здебільшого користується виробленими алгоритмами розв'язання професійних завдань, проблем, ситуацій, що перетворилися в штампи, шаблони, стереотипи. Орієнтується на отримання престижної роботи, яка забезпечить бажаний стиль життя.

Егоцентристу властиві негативні професійні установки, які здатні згубно впливати на інших (колеги і учнів): негативно реагувати на тих, хто тебе не любить; використовувати будь-яку можливість створення для учнів труднощів, адже це не дає розслабитись; стимулювати учнів до навчальної роботи, викликаючи в них почуття провини за свої похибки; будувати діяльність на основі конкурентної боротьби; передбачати ймовірність не завжди чесної поведінки партнерів; прагнути до встановлення жорсткої дисципліни; збільшувати міру покарання учня пропорційно до його провини.

Якщо учитель зупиняється на цьому рівні, він не зможе повноцінно виконувати свої професійні функції, а, якщо у педагогічних колективах переважають учителі із такою особистісною і професійною орієнтацією, у них, як і в суспільстві в цілому, не забезпечуватиметься повноцінний моральний і духовний розвиток молоді й усього суспільства.

Вектор розвитку вчителя за ІОТ «Культуротворчість» у егоцентриста показує дещо вищу, ніж на майже не особистісному рівні, самореалізацію, здатність до творчості, однак напрямок активності односторонній – для задоволення своїх потреб, тому його можна назвати «споживачем культури». Аналізуючи особистість вчителя з цієї точки зору, слід відмітити, що лише споживаючи предмети культури, він знаходиться «поза» нею, транслявання цінностей культури іншим на цьому рівні неможливе.

Групоцентричний рівень є схожим на «большевицький» у Григорія Ващенка [1], соціальний у Д. Холланда, «громадянський» у В. Лемана, соціально-психологічний у Е. Фовінкель [6, с. 122], та ін.

Особистісно-професійний розвиток вчителя за вектором «Особистісні смисли» на групоцентричному рівні характеризують: ототожнення себе з групою, входження до єдності, зміцненої соціальними зв'язками і груповою мораллю; пріоритетність інтересів колективу над інтересами окремої людини, які можна

віддати в жертву. За умови домінування цього рівня особисте життя вчителя не вважається цінним, важливим, що не сприяє розвитку його індивідуальності. Для учителя найвищою цінністю є доктрина держави, мораль колективу, ідеологія певної партії, а сам він є лише засобом для їхньої реалізації.

Вектору розвитку вчителя за ІОТ «Професійний розвиток» учителю з групоцентричним рівнем розвитку властиві: спрямованість на роботу щодо згуртування класу, школи чи трудового колективу, де він працює; почуття належності до свого народу, малої і великої Батьківщини, активна громадянська позиція; успішна соціалізація; стійкі тенденції реагування, які є суб'єктивними передумовами професіоналізму; ентузіазм; відповідальність; учитель переважно пристосовує свої індивідуальні особливості і можливості до потреб професійного середовища й існує за рахунок досягнень минулого (експлуатації стереотипів, канонізації, універсалізації свого досвіду). Звідси можуть виникати передумови для зниження педагогічної активності й розвитку, неприйняття різних новацій, використання свого становища для тиску на учнів і колег.

Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [3] показує, що державні й суспільні вимоги до результативності праці учителя роблять пріоритетним саме групоцентричний рівень з його професійним стилем, орієнтацією перш за все на зміст діяльності, на відповідність її результатів державним стандартам.

Вектор розвитку вчителя за ІОТ «Культуротворчість» на групоцентричному рівні характеризується творчістю вищою, ніж попередні. Ця вища творчість полягає у здатності засвоювати моральні цінності суспільства й культури, до яких належить, зберігати їх і передавати. Це рівень, «що належить культурі». Але з його допомогою неможливо минути ті стандарти, трафарети, норми, правила, закони, технології, методики, які вже існують, зробити щось нове, здійснити самостійний вибір. Для всього цього необхідна більш висока культуротворчість.

Гуманістичний рівень у педагогічних дослідженнях називається ще інтелектуальним у Д. Холланда [6, с. 123], «творчим», «дослідницьким» «винахідницьким» у А.Тауш, Р.Тауш (Tausch R., Tausch A.) [12, с. 374–398] та ін. У В. Сухомлинського такий учитель є «справжнім вихователем», який віддає дітям своє серце [10].

Вектор «Особистісні смисли» вчителя з домінуючим гуманістичним рівнем презентує смисли, що пов'язуються з прагненнями загальнолюдської спрямованості. На цьому рівні вчитель є індивідуальністю, для нього кожна дитина є неповторною, має свій унікальний смисл життя, з якою слід вести діалог, а не «здійснювати професійний вплив». Навчитись цьому принципово неможливо, необхідно «визріти», дійти до цього. Тому проблема гуманізації неперервної освіти має вирішуватися не традиційним навчанням, а наданням психолого-педагогічної допомоги для проектування вчителем ІОТ.

Вектор «Професійний розвиток» на гуманістичному рівні характеризується здатністю учителя вийти за межі повсякденної практики, побачити свою працю

в цілому і зробити її предметом практичного перетворення. Це дає йому можливість стати господарем становища, повноправним автором, конструктором свого сучасного і майбутнього, дозволяє внутрішньо сприймати, осмислювати й оцінювати труднощі та протиріччя педагогічної діяльності, самостійно й конструктивно вирішувати їх у відповідності зі своїми ціннісними орієнтаціями, розглядати будь-які труднощі як стимул для подальшого розвитку.

Усвідомлення вчителем своїх потенційних можливостей, перспектив особистісного і професійного росту підштовхує його до постійного експериментування, що розглядається як пошук, творчість, можливість вибору. Вирішальним елементом розвитку вчителя за ІОТ є необхідність робити вибір: відчувати свободу, з одного боку, і відповідальність за все, що відбувається і відбудеться, – з іншого. Такий учитель добре знає вимоги своєї професії, працює творчо, з ентузіазмом; справедливий; впроваджує нові, авторські напрямки роботи; має унікальну комбінацію особистісних якостей та позитивну Я-концепцію. Серед якостей особистості гуманістичного рівня виділяються такі: відповідальне ставлення до роботи, систематичність, творча уява й ентузіазм (Д. Райанс); емоційна стабільність, особистісна зрілість і соціальна відповідальність (Н. Боуерс та Р. Соур); прагнення до максимальної гнучкості; душевне тепло, товариськість, здатність до емпатії – розуміння почуттів учнів, готовність відгукнутись на їх потреби; вміння надавати професійній діяльності особистісного забарвлення; установка на створення позитивних стимулів для сприйняття себе учнями і колегами; володіння стилем неформального, теплого спілкування з учнями; емоційна врівноваженість, упевненість у собі, життєрадісність (Р. Бернс); здатність вирішувати різні життєві проблеми, долати труднощі, відчуття своєї потрібності учням, упевненість, що вони його розуміють, а його вміння, цінності й судження мають певну вагу (Дж. Лембо) [6, с. 124].

Учителі гуманістичного рівня культивують теплі, емоційно забарвлені взаємини з ровесниками й викладачами, які щиро їм симпатизують. За будь-яких, навіть несприятливих, обставин вони володіють ситуацією, вміють зняти напруження, уникнути неприємних наслідків. Особливостями сприйняття оточуючих людей вчителями-гуманістами є такі: внутрішній, психологічний аспект справи для них важливіший зовнішнього; намагаються зрозуміти точку зору учнів і колег, а потім діють на підставі цього розуміння; люди та їх реакції для них більш значимі, ніж речі й формальні ситуації; довіряють людям і вважають їх здатними адекватно вирішувати свої життєві проблеми; очікують від учнів і колег дружнього, а не ворожого ставлення; людина для них – особистість, що має власну гідність (А. Комбс); сприймають учнів та їх поведінку через загальну установку на доброзичливість; учні оцінюються такими вчителями швидше як здатні, ніж нездатні; товариські, ніж ворожі; гідні поваги, ніж такі, що їм не заслуговують; вважають, що на учнів і колег можна покластися (Б.Кларк) [6, с. 125].

Учитель не буде авторитарним «інструктором», а самим собою, другом, товаришем для учнів, відкине ритуальну маску, взаємини з людьми матимуть забарвлення «глибоко особистісних зустрічей» (К.Роджерс). Щодо розвитку вчителя за ІОТ за третім вектором – «Культуротворчість», то на гуманістичному рівні спостерігається вже настільки велика творчість, що вчитель здатний до високої реалізації свого людського потенціалу і творення життя – творіння нового «заради блага всіх». Знаходячи свої, нові смисли, він створює свою культуру, яка вступає у діалог з іншими культурами. Цей рівень дозволяє створювати і зберігати свою неповторність, відповідно, рівень є «утворюючим культурою». Тільки починаючи з цього рівня, учитель повністю виконує свою універсальну культуротворчу функцію. Істинна творчість учителя полягає у нових авторських напрямках роботи, творенні педагогічної культури.

Духовний рівень має у психолого-педагогічній літературі такі аналогічні назви, як: християнський – у Григорія Ващенко [1], «наставник» – у Г. Сковороди [4, с. 35], духовно-філософський – у В. Лемана, «майстер, який виховує послідовників» у Х. Еблі, релігійний у Е. Шпрангера [6, с. 125] та ін.

Вектор розвитку вчителя за ІОТ «Особистісні смисли» на духовному рівні характеризується пошуком сенсу життя, освяченого вічним світлом. Згідно уявлень філософів, це є «основна людська справа дійового осмислення життя, вирощування в собі сил добра і правди є не лише одинична справа кожного окремо; за своєю суттю, природою галузі буття, в якому вона відбувається, вона є загальною, соборною справою, в якій люди зв'язані між собою в Богові» (В. Франкл) [6, с. 126]. На духовному рівні утворюється єдність, яка базується на відносинах любові. Учитель бачить в учнях і колегах улюблених духовних братів, намагається не нашкодити образу Божому в кожному з них і допомогти своєчасно усунути перешкоди в унікальному шляху кожного до Бога.

Щодо вектору «Професійний розвиток», на духовному рівні утворюється єдність учителя з іншими людьми, яка базується на взаєминах любові; учитель відданий професії як вищому смислу свого життя, йому властива надзвичайна особистісна захопленість своєю професією; «початок всього і смак є любов. Як їжа, так і наука (освіта) не справжня від нелюба» (Г. Сковорода) [4, с. 35].

Вектор розвитку вчителя за ІОТ «Культуротворчість» на духовному рівні показує настільки велику особистісну культуротворчість, що тут ступінь протистояння хаосу, руйнуванню, смерті має іншу, вже надлюдську інтенсивність, і кожен – атлант, який тримає небо на своїх плечах; можливість закладених потенцій близька до абсолютної. Стосовно культури цей рівень можна назвати «надкультурним» [6, с. 126].

До творчої діяльності відноситься і весь цілісний акт життя такого учителя, тому що його здійсненність близька до абсолютної. Учителі духовного рівня здатні цілісно сприймати буття: мудреці, праведники, філософи, пророки.

Висновки. 1. Визначення змісту й структури розвитку вчителя за ІОТ є значимою практичною і науковою проблемою для підвищення кваліфікації у

закладі неперервної освіти. Вона диктує необхідність пошуку проєкту ІОТ вчителя й вироблення технології ефективного управління цим процесом.

2. Методологічні питання і прикладні завдання особистісного розвитку вчителя за ІОТ складають одну з центральних проблем сучасних психологічних і педагогічних наук, хоча відсутня єдність думок щодо того, якою є структура і критерії особистісно-професійного розвитку вчителя за ІОТ. Теоретична і термінологічна розмаїтість у дослідженнях цього процесу, різні уявлення про проєктування ІОТ вчителів свідчать про те, що вони не суперечать, а доповнюють один одного.

3. Проведений аналіз структури розвитку вчителя за ІОТ свідчить про те, що рівень її сформованості багато в чому визначає можливість самореалізації особистості вчителя, а, отже, і його професійну придатність. Це дозволяє зробити висновок про те, що особистісно-професійний розвиток є важливим процесом, що визначає успішність педагогічної діяльності вчителя.

4. Розвиток вчителя за ІОТ складають п'ять рівнів: майже не особистісний рівень, егоцентричний, групоцентричний, гуманістичний і духовний. Чим вищий рівень розвитку вчителя, тим вищий ступінь його педагогічної творчості й більший потенціал самореалізації. В ІОТ розвиток учителя відбувається за трьома векторами: «особистісні смисли», «професійний розвиток», «культуро-творчість».

Перспективним напрямком подальших науково-теоретичних і практичних розробок є виявлення й актуалізація резервів, які сприяють успішній педагогічній діяльності, професійному розвитку вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді, батьків. 3-є вид. Т.1. Полтава: Редакція газети «Полтавський вісник», 1994. 191 с.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу» від 23.04.2024. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text>
3. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 р. № 1225. URL :https://osvita.ua/doc/files/news/929/92993/646-ilovepdf_merged_1.pdf
4. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів. У 2-х томах. Т. 1. К. : Наукова думка, 1973. 511 с.
5. Стрельников В. Ю., Волощук С. М., Раті О. Л., Мулеса Т. Ф. Розвиток резилієнтності викладача закладу фахової передвищої освіти для забезпечення його індивідуальної освітньої траєкторії в умовах війни. *Постметодика*. 2024. № 1. С. 6–19. URL: <https://ed.pano.pl.ua/handle/022518134/1808>
6. Стрельников В. Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання :

монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2002. Кн. 1. 295 с.

7. Стрельніков В. Проєктування і реалізація індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. *Витоки педагогічної майстерності: журнал*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. Вип. 33. С. 194–201. URL: <https://sources.pnpu.edu.ua/article/view/310079/301629>

8. Стрельніков Віктор, Сметана Ірина, Солодовник Валерій. Курси підвищення кваліфікації як ресурс для проєктування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога в умовах війни. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 6 (213). С. 37–47. URL : <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/290133/284852>

9. Стрельніков В. Ю., Солодовник В. М. Методологічні засади неперервної освіти, яка стимулює індивідуальну освітню траєкторію педагога в умовах війни. *Постметодика*. 2023. № 2–3. С. 19–25. URL : https://drive.google.com/file/d/1PEK1dAiyqjnRULANM0QPtFOoRa_7C-QZ/view

10. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. К. : Радянська школа, 1988. 310 с.

11. Schraml W. Einführung in die Tiefenpsychologie für Padagogen und Padagogen und Sozialpadagogen. Stuttgart : Klett, 1970. P. 210–214.

12. Tausch R., Tausch A. Erziehungspsychologie. Göttingen : Hogrefe, 1977. P. 374–398.